

KASB TA'LIMINI UMUMIY O'RTA TA'LIM, OLIY TA'LIM VA FAN BILAN INTEGRATSIYALASH

Po'latova Shahnoza Ikrom qizi

*O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti
Farg'ona filiali o'qituvchisi.*

Annotatsiya: *Mazkur maqolamizda umumiy o'rta ta'lim, oliy ta'lim va fan bilan integratsiya-lash holatlari, ta'lim jarayonida bularning o'zaro uzviy bog'liqligi, uzluksiz ta'lim kadrlar tayyorlash tizimini asosi, kasb ta'limi bilan birga ilmiy tadqiqotlar ishlari-ning integratsiyalari, fanlar integratsiyasi, kadrlar tayyorlash milliy dasturining xususiyatlari haqida ma'lumot berib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *integratsiya, Oliy ta'lim, O'rta ta'lim, uzluksiz ta'lim, O'rta - maxsus ta'lim, akademik litsey, kasb-hunar kolleji, kadrlar tayyorlash milliy dasturi, bakalavriat, magistratura.*

Аннотация: *В данной статье общее среднее образование, высшее образование и интеграция с наукой, их взаимозависимость в образовательном процессе, основа непрерывного образования системы подготовки кадров, наряду с профессиональным образованием, даны сведения об интеграции научно-исследовательских работ, интеграции дисциплин, особенности национальной программы подготовки кадров.*

Ключевые слова: *интеграция, высшее образование, среднее образование, непрерывное образование, средне-специальное образование, академический лицей, профессиональный колледж, национальная программа подготовки, бакалавриат, магистратура.*

Annotation: *In this article, general secondary education, higher education and integration with science, their interdependence in the educational process, the basis of continuous education personnel training system, along with professional education information was given about the integration of scientific research works, the integration of disciplines, the features of the national personnel training program.*

Keywords: *integration, higher education, secondary education, continuous education, secondary - special education, academic lyceum, vocational college, national training program, bachelor's degree, master's degree.*

O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligiga erishib, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning o'ziga xos yo'lini tanlanishi, kadrlar tayyorlash tuzilmasi va mazmunini qayta ko'rib chiqish va tashkil etishni o'z oldiga dolzarb vazifa qilib qo'ydi. Bu muhim vazifani hal etishda kadrlar tayyorlash milliy modelining muhim

tarkibiy qismi bo'lgan uzluksiz ta'limning bir bo'g'ini - yangi turdagi o'quv muas-
sasasi bo'lgan kasb-hunar kollejlari alohida ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy mutaxassis kasbiy faoliyati sohasidagi yangiliklarni egallab borishi, istiqboldagi taraqqiyot yo'nalishlari hamda yuzaga keluvchi muammolarni yechish yo'llarini ko'ra bilishi lozim. Bunday talablar darajasidagi mutaxassisni tarbiyalash uchun o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini tashkil etish va boshqarish, kasb-hunar

kollejlarda ishlab chiqarish ta'limini amalga oshirishning samarali shakllari, faol usullari hamda zamonaviy vositalari majmuasini ishlab chiqish hamda ilmiy-uslubiy jihatdan asoslash lozim bo'ladi.

Har qanday ta'lim jarayoni o'zaro bir-birini taqozo etuvchi o'qitish-o'qish faoliyatini ko'zda tutadi. Bunda, maxsus ixtisoslik fanlari bo'yicha mashg'ulotlarni tashkil qilishda o'quvchi faoliyati ikki tomonlama xarakterga ega, ya'ni nazariy bilimlarni o'zlashtirish hamda ularni qo'llashning amaliy ko'nikma hamda malakalarini o'zlashtirishdan iboratdir. Ular ta'lim jarayonida birlashadi va bir butun pedagogik jarayonni tashkil etadi. Ushbu xususiyat ta'lim berish jarayoni va

usullariga ham taalluqli hisoblanadi.

Hammaga ma'lumki, O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida» gi

qonunining 9-moddasida, O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimining yagona va uzluksizligi belgilab qo'yilgan.

Uzluksiz ta'lim kadrlar tayyorlash tizimining asosi shundan iboratki, O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlovchi, shaxs, jamiyat va davlatning iqtisodiy, ijtimoiy, ilmiy-texnikaviy va madaniy ehtiyojlarini qondiruvchi ustuvor soha hisoblanishini barchamiz bilamiz. Shunday ekan, u ijodkor, ijtimoiy faol, ma'naviy boy shaxs shakllanishi va yuqori malakali raqobatbardosh kadrlar ildam tayyorlanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratib beradi.

Kasb ta'limini umumiy o'rta va oliy ta'lim bilan integratsiyalashning muhim omillari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Respublikaning demokratik huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyati qurish yo'lidan izchil ilgarilab borayotganligi;

- O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimining yagona va uzluksizligi;

- O'rta-maxsus, kasb-hunar ta'limining umumiy o'rta ta'lim negizida o'qish muddati uch yil bo'lgan uzluksiz ta'lim tizimidagi mustaqil, majburiy turi ekanligi;

- «Milliy dastur»da belgilangandek umumiy ta'lim dasturlaridan o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi dasturlariga izchil o'tilishi;

- Oliy ta'limning o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi negiziga asoslangan hamda ikki (bakalavriat va magistratura) bosqichdan iborat, uzluksiz ta'lim tizimidagi o'rta-maxsus, kasb-hunar ta'limidan keyingi ta'lim bosqichi ekanligi;

- uzluksiz ta'limni fan va ishlab chiqarish bilan integratsiyalash puxta mexanizmlarinining ishlab chiqarilganligi va amaliyotga joriy etilganligi;

- O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyasi, Respublikaning jahondagi mavqeyi va obro' - e'tiborining mustahkamlanib borayotganligidir.

O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida» gi qonuni va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da fan bilan ta'lim jarayonining aloqalarini rivojlantirish masalalariga katta e'tibor berilgan va bu borada bir qator vazifalar belgilab berilgan.

Fan bilan ta'lim shu jumladan, o'rta-maxsus, kasb-hunar ta'limi jarayonining aloqalarini rivojlantirishda kasb (o'rta maxsus, kasb-hunar) ta'limining ilmiy-tadqiqot ishlari bilan integratsiyasi katta o'rin tutishi barchamizga ma'lumdir.

Kasb ta'limining ilmiy tadqiqot ishlari bilan integratsiyasi mazmun mohiyatini to'laroq anglash olishimiz uchun avvalombor, "integratsiya" tushunchasining o'zini ko'rib chiqishimiz kerak.

«Integratsiya» tushunchasiga integratsiyalanadigan obyektlarning mohiyatiga ko'ra turlicha ta'rif berish mumkin. Misol uchun:

- «mamlakatlar integratsiyasi» tushunchasi ostida dunyodagi bir qancha mamlakatlarning iqtisodiy, ilmiy-texnik hamkorligi;

- «ishlab chiqarish integratsiyasi» tushunchasi orqali sanoat, agrosanoat yoki ilmiy-ishlab chiqarish majmualari tushuniladi.

"Fanlar integratsiyasi" - deyilganda esa, bilimlar sintezining turli shakllari, tushuniladi. Umuman olganda, ilmiy adabiyotlarda «integratsiya» tushunchasiga quyidagicha ta'rif berilgan: «integratsiya - bu ayrim tarkibiy qismlarning yangi xossa hosil qilib, bir butun birlashish jarayoni hisoblanadidir».

Kasb ta'limini umumiy o'rta ta'lim va oliy ta'lim bilan integratsiyasini ta'minlashga «Ta'lim to'g'risida» gi qonunda belgilab berilgandek, ta'lim tizimining uzluksizligi asos bo'ladi.

Uzluksiz ta'lim tizimining bir bo'g'ini bo'lgan umumiy o'rta ta'lim, o'rta-maxsus, kasb-hunar ta'limi va oliy ta'limning uzluksizligi va izchilligi hamda o'zaro integratsiyasi davlat ta'lim standartlari asosida, tegishli ta'lim dasturlarining izchilligi asosida ta'minlanib boradi.

Kadrlar tayyorlash milliy modelining o'ziga xos xususiyati shundaki, mustaqil ravishdagi to'qqiz yillik umumiy o'rta hamda uch yillik o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini joriy etgandan iboratdir. Bu esa, umumiy ta'lim dasturlaridan o'rta -maxsus, kasb-hunar ta'limi dasturlariga izchil o'tishini ta'minlaydi.

Umumiy o'rta ta'limning kasbiy ta'lim bilan izchilligi va integratsiyasini ta'minlash uchun quyidagilar zarur:

- maktabning I-IX sinflari doirasida sifatli umumiy o'rta ta'lim olishni ta'minlovchi davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqish va joriy etish, bunda akademik litseylar va kasb-hunar kollejlaridan oldin va keyin olinadigan ta'lim dasturlari bilan mantiqiy bog'liqligi hamda bir-birini takrorlamasligini hisobga olinishi juda ham muhimdir;

- ta'lim berishning ilg'or pedagogik texnologiyalarini, izchilligi va integratsiyasi ta'minlangan zamonaviy o'quv-uslubiy majmualarni yaratish hamda o'quv-tarbiya jarayonini didaktik jihatdan ta'minlashdan iborat.

O'rta-maxsus, kasb-hunar ta'limi - umumiy o'rta ta'lim negizida o'qish muddati uch yil bo'lgan majburiy o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi uzluksiz ta'lim tizimidagi

mustaqil turi bo'lib, unda akademik litsey yoki kasb-hunar kollejida o'qish yo'nalishi o'quvchilar tomonidan ixtiyoriy tanlanadi.

Akademik litsey davlat ta'lim standartlariga muvofiq o'quvchilarning imkoniyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda, ularning jadal intellektual rivojlanishi chuqur, sohashtirilgan, tabaqalashtirilgan, kasbga yo'naltirilgan ta'lim olishini ta'minlab beradi.

Kasb-hunar kolleji tegishli davlat ta'lim standartlari doirasida o'quvchilarning kasb-hunarga moyilligi, bilim va ko'nikmalarini chuqur rivojlantirish, tanlab olingan kasb-hunar bo'yicha bir yoki bir necha ixtisosni hamda tegishli o'quv fanlaridan chuqur nazariy bilim olish imkonini yaratib beradi.

Oliy ta'lim o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi negiziga asoslangan hamda ikki (bakalavriat va magistratura) bosqichdan iborat, uzluksiz ta'lim tizimidagi mustaqil turi hisoblanadi.

Oliy ta'lim muassasalariga talabalar qabul qilish davlat grantlari negizida va pullik-shartnomaviy asosda amalga oshiriladi.

Oliy ta'limning birinchi bosqichi bo'lgan bakalavriat - mutaxassisliklar yo'nali-shi bo'yicha fundamental va amaliy bilim beradigan, ta'lim muddati kamida to'rt yil davom etadigan tayanch oliy ta'lim dargohi hisoblanadi.

Bakalavrlik dasturi tugallanganidan keyin bitiruvchilarga davlat attestatsiyasi yakunlariga binoan kasb bo'yicha «bakalavr» darajasi beriladi va ular davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi, kasb-hunar faoliyati bilan shug'ullanish huquqini beradigan diplomga ega bo'lishadi.

Oliy ta'limning ikkinchi bosqichi bo'lgan magistratura - aniq mutaxassislik bo'yicha fundamental va amaliy bilim beradigan, bakalavriat negizida ta'lim muddati kamida ikki yil davom etadigan oliy ta'lim hisoblanadi.

«Magistr» darajasini beradigan davlat malaka attestatsiyasi magistrlik dasturining intixosi hisoblanadi.

Magistrlarga davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi kasb-hunar faoliyati bilan shug'ullanish huquqini beradigan diplom beriladi.

Kasb ta'limini oliy ta'lim bilan integratsiyasini ta'minlash uchun quyidagilarni ko'rsatishimiz mumkin:

- kasb ta'limining oliy ta'lim bilan uzluksizligi va integratsiyasini ta'minlovchi bakalavriat va magistratura uchun davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqish va joriy etish:

- ta'limning fan va ishlab chiqarish bilan hamda uzluksiz ta'lim tizimining bo'g'inlari (turlari) o'zaro integratsiyasi ta'sirchan mexanizmlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, hozirgi kunda fanlar ta'limining, shu jumladan, kasb ta'limining ilmiy tadqiqot ishlari bilan integratsiyasi muammosiga e'tibor ortib bormoqda. Bu holat o'z navbatida tabiat va jamiyat taraqqiyoti muammolarining

majmuaviy xarakterda ekanligini isbotlamoqda, ya'ni ularning yechimi bir qancha fanlarning yutuqlarini amalda ta'lim jarayonida qo'llash bilan bog'liqdir.

Hozirgi davrda ta'limning, jumladan, kasb ta'limining ilmiy tadqiqot ishlari bilan integratsiyasining yangi zamonaviy turi bilishning umumiy ilmiy shakllari va vositalari paydo bo'lishi bilan bog'liq. Fan - texnika taraqqiyotining hozirgi bosqichi-da, ularning shakllanish manbalari kasb ta'limida o'rganiluvchi tabiiy, texnik,

pedagogik, usullik. gumanitar va boshqa fanlar orqali o'zlashtirib olinuvchi umumiy ilmiylik tusini beruvchi tushunchalar hisoblanadi.

Zero, ta'limning, shu jumladan, kasb ta'limining ilmiy tadqiqot ishlari bilan integratsiyasi ko'p tushunchalarga umumiy ilmiy tus berish va uni shakllantirish asosida namoyon bo'lib keladi.

Ta'lim tizimining ilmiy tadqiqotlar va ishlab chiqarish bilan integratsiyalashuvini rivojlantirish quyidagilar asosida amalga oshiriladi:

- o'quv-ishlab chiqarish majmualarini (markazlarini) tashkil etish va ulardagi ta'lim-tarbiya jarayonlarini rivojlantirish, zamonaviy uskunalar, apparatlar va asboblarni jihozlash bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish;

- ilmiy tadqiqotlar olib borish, kadrlar tayyorlash va birgalikdagi ilmiy-texnologik yechimlar topishda korxonalarning ishlab chiqarish salohiyatidan samarali foydalanish;

- ilmiy tadqiqotlar o'tkazish orqali bevosita ishlab chiqarishga kadrlar tayyorlash qo'llab-quvvatlanishi;

- kasb ta'limi asosida tayyorlangan kadrlarning ilg'or texnologiya sohasida malakasi bevosita ishlab chiqarishda muntazam ravishda oshirib borish va tadqiq qilishdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. A.I.Avazboyev, Y.U.Ismadiyarov - Kasbiy pedagogika O'quv qo'llanma Toshkent - 2014
2. Sh.I.Po'latova - Dars ta'limida rivojlantirish texnologiyasi va prinsiplari.
3. Sh.I.Po'latova - Umumta'lim maktablarida o'quvchilarni jismoniy tarbiya o'qituvchisi kasbiga qiziqishini shakllantirish samaradorligini oshirish shartlari va metodlari. vol. 2 no. 8 (2023): theory and analytical aspects of recent research
4. Гулҳаё Мухаммадаминовна Тўйчиева Касбий-билиш компетенцияни шакллантиришнинг ўзига хослиги// integration of science, education and practice. Scientific-methodical journal 2022/11/30. -№ 3/9. -с.139-142
5. Sh.I.Po'latova - Shaxsning individual psixologik - xususiyatlari
6. Г.М.Тўйчиева - Бўлажак ўқитувчиларнинг касбий - билим компетенциясини шакллантириш //муғаллим ҳем узликсиз билимлендири² -2023. - № 2/1 сан. -с.125-129
7. Sh.I.Po'latova - Dars ta'limida rivojlantirish texnologiyasi va prinsiplari.